

Globalashuv va ta'lim tushunchalarining mazmun-mohiyati**Azamov Jasurbek Murodovich**

*Qo'qoqn davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi,
yuridika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Frantsuz faylasufi Rene Dekart “Tushunchalar ma’nosini aniqlashtiring va bu insoniyatning yarmini adashishdan saqlaydi” – deganida nechog‘liq haq ekanini davrning o‘zi isbotlab turibdi. Ayni shu ma’noda dastlab biz “globalashuv” tushunchasining istilohiy ma’nosini izohlashga harakat qilamiz. Mazkur atama dastlab 1983 yili amerikalik olim T.Levitt tomonidan «Garvard biznes revyu» jurnalida chop qilgan maqolasida qo‘llangan. U yirik transmilliy korporatsiyalar ishlab chiqaradigan turli-tuman mahsulot bozorlarining birlashuv jarayonlarini “globalashuv” deb atagan¹.

Globalashuv jarayonining hayotimizga tobora tez va chuqur kirib kelayotganining asosiy sabablari xususida Prezidentimiz I.Karimov ta’kidlaganlaridek, “...shuni ob’ektiv tan olish kerak – bugungi kunda har qaysi davlatning taraqqiyoti va ravnaqi nafaqat yaqin va uzoq qo‘shnilar, balki jahon miqyosida boshqa mintaqa va hududlar bilan shunday chambarchas bog‘lanib borayaptiki, biron mamlakatning bu jarayondan chetda turishi ijobiy natijalarga olib kelmasligini tushunish, anglash qiyin emas”.

Davlatlarning bugungi va istiqboldagi barqaror iqtisodiy o‘rishini ta’minlovchi omillar aynan ta’lim sohasi rivojlanishiga bevosita bog‘liq. Shu sababli mustaqillikning ilk yillaridanoq iqtisodiyotni tubdan isloh qilish jarayonida ta’lim sohasida jahonda munosib o‘rinni egallashga qaratilgan yangi uzluksiz ta’lim tizimini yaratish va rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilandi. Bu borada alohida ahamiyat kasb etadigan siyosiy globalashuv davlatlarning siyosiy tuzilishini, xalqlar va mintaqalar o‘rtasidagi siyosiy aloqalarning kengayishini, o‘zaro bog‘liqligini ifodalaydi va oxir-oqibat, ularning unifikatsiyalashuviga olib keladi. Bunda o‘ziga xos siyosiy munosabatlar ko‘lamiga ko‘ra global va barcha davlatlarning ichki tuzilishi bir tarmoqqa ulanib ketishi kuzatiladi. Bu jarayonda milliy

¹ Umarov B. Globalashuv ziddiyatlari. – Toshkent: Ma’naviyat, 2006. – 8-b.

davlatchilik suverenitetiga xavf tugʻdirishi mumkin boʻlgan bir qancha holatlar mavjud. Ular qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin:

Birinchidan, jahon siyosiy sahnasida transmilliy korporatsiyalar, nodavlat hamda xalqaro tashkilotlar, xalqaro kapital kabi yangi qudratli siyosiy subʼektlar shakllanmoqda. Ular siyosatning anʼanaviy subʼekti — milliy davlatchilik suverenitetining ikkinchi darajaga tushib qolishiga sabab boʻlmoqda.

Ikkinchidan, globallashuv xalqaro huquq asoslariga sezilarli ravishda taʼsir etyapti. Bu esa davlatlarning oʻz hududida huquqiy suverenitetidan qisman ayrilishiga olib kelmoqda. Natijada milliy davlatlarning nafaqat tashqi, balki ichki siyosiy masalalarini mustaqil hal etish imkoniyatlari chegaralanmoqda. Muayyan davlatning ichki siyosatini tashkil etadigan muammo (ichki ixtilof, siyosiy kurash, saylov jarayonlari va boshqa) bugungi kunda global ahamiyat kasb etib, boshqa davlatlarning manfaatlariga ham daxl qilmoqda.

Uchinchidan, kishilar ongida davlatchilik suvereniteti asosini tashkil etuvchi hududiy omil globallashuv samarasi oʻlaroq, oʻzining anʼanaviy ahamiyatini yoʻqotmoqda va tabiiy ravishda davlat hokimiyati mavqeiga ham putur yetmoqda. Boshqacha aytganda, milliy chegaralar tobora shaffoflashib bormoqda.

Toʻrtinchidan, butun dunyo boʻylab bir qator gʻarb davlatlari rahnamoligida "demokratiyalashuv" jarayoni jadallashmoqda va buning natijasida ayrim davlatlarning oʻziga xos demokratik taraqqiyotiga chetdan kuchli taʼsir oʻtkazilyapti. Yaʼni, bu jarayondan oʻz manfaatlari yoʻlida foydalanishga urinayotgan globalizm gʻoyasi asoschilari boshqa mamlakatlarning siyosiy boshqaruv tizimini oʻz qoʻllariga olishga urinmoqdalar. Masalan, MDHga aʼzo bir qator davlatlarda 2005 yilda yuz bergan "inqilob"lar, siyosiy globallashuv mahsuli boʻlib, ular ushbu jarayon asoratlarining qanchalar xavfli ekanligidan darak beradi. Ushbu voqealar shundan dalolat beradiki, yuksak taraqqiy etgan mamlakatlar boshqa davlatlarning suvereniteti va ichki ishlariga aralashmaslik printsiptini niqoblangan shaklda buzmoqda. Bunda siyosiy globallashuv jarayonining yana bir mahsuli – nodavlat tashkilotlarning resurslari va nufuzidan tashkiliy niqob sifatida foydalanish dunyo boʻylab keng tarqalmoqda. Ayni shu maʼnoda A.V.Buzgalin taʼkidlaganidek, "Globallashuvning siyosatga taʼsiri kuchli boʻlib, u xavfsizlik va iqtisod sohasida davlatlarning bir-biriga tobeligini kuchaytiradi, har birining jahon sahnasidagi ustuvor jihatlarning chuqur

o‘zgarishiga olib keladi. Tashqi siyosiy vositalar arsenaliga boshqacha nuqtai nazardan qarashga majbur qilib, jahon siyosatining tadrijiylashish jarayonining tezlashib ketishiga olib keladi”².

O‘zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi doirasida ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarni chuqurlashtirish maqsadida 2008–2012 yillarda «Uzluksiz ta’lim tizimini mazmunan modernizatsiyalash va ta’lim-tarbiya samaradorligini yangi sifat darajasiga ko‘tarish» dasturi ishlab chiqildi. Bu dastur jamiyatdagi zamonaviy, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar, mehnat bozori va jamiyat ehtiyojlari asosida ta’lim xizmati sifatini takomillashtirish tizimi va tashkiliy-uslubiy asoslarini yaratishni ko‘zda tutgan. Dasturda uzluksiz ta’lim tizimini rivojlantirishning kontseptual asoslari va eng muhimi, istiqbol vazifalari, ijtimoiy-pedagogik shart-sharoitlari, amalga oshirish manbalari hamda o‘quv-tarbiya jarayoni mazmunini yangilab borish mexanizmlari belgilangan.

Yuqoridagi fikrlardan quyidagi xulosaga kelish mumkin:

birinchidan, globallashuv o‘zini-o‘z yangilash, “zamonaviylashtirish”ning muhim resursi bo‘lib, bu ikki fenomen bir-biri bilan nafaqat o‘zaro bog‘langan, balki butun dunyo hamjamiyatini insoniyat yaratgan sivilizatsiyani saqlab qolish g‘oyasi bilan birlashtiradi, ularning istiqbolli rejalari kelgusida «birinchi raqamli» umuminsoniy, umumsayyoraviy muammolarga aylanadi;

ikkinchidan, globallashuv sharoitida milliy mafkuraning yashovchanligini ta’minlaydigan omil uning zamon talablariga mos ravishda takomillashib borishidir. Buning uchun milliy mafkura o‘z tarkibiga yangi ezgu g‘oyalarni singdirib borishi zarur. Milliy mafkurani xalq ongiga singdirishda yangi zamonaviy usul va vositalardan, ommaviy axborot vositalarining imkoniyatlaridan keng foydalanish zarur. Shundagina milliy mafkuraning yashovchanligi ta’minlanadi.

² Qarang: Buzgalin A.V. Alterglobalizm: k teorii fenomena// Nauka. Obshchestvo.CHelovek. - M., 2004.